

Pakolaisia Pirkanmaalla ison vihan jälkeen

Suuri Pohjan sota ja isoviha ovat sukututkijoiden hyvin tuntemia historiallisia käsitteitä. Suuri Pohjan sota käytiin vuosina 1700- 1721 Ruotsin ja Venäjän välillä. Venäjä valtasi heti sodan alkuvuosina Inkerinmaan, sitten Viron ja Liivinmaan ja lopulta koko Suomen. Suomen miehitysaikaa vuosina 1731-21 on vanhastaan nimitetty ison vihan ajaksi. Sota päättyi vuonna 1721 solmittuun Uudenkaupungin rauhaan, jossa Ruotsi menetti Inkerinmaan, Viron ja Liivinmaan sekä osan Karjalaa, mutta sai takaisin muun Suomen.

Venäläisten hyökkäys ajoi kaikkialla pakolaisiksi ne siviilihenkilöt, joilla oli mahdollisuus paeta jonkin. Baltian maista tulvi Ruotsin puolelle lähinnä säätyläisiä ja Suomeen sekä säätyhenkilöitä että yksittäisiä rahvaanmiehiä ja -naisia. Venäläisten vallatessa Suomea osa heistä jatkoi pakoaan Ruotsiin, jonne siirtyi myös Suomesta aatelisia, pappeja, porvareita ja virkamiehiä perheineen, lähes kaikki ahvenanmaalaiset ja jonkin verran muutakin väkeä varsinkin Suomen länsiosista. Johanna Aminoff-Winberg on tehnyt pakolaisista tutkimuksen nimeltä *Finska flyktingar i Sverige under åren 1710-1721*. Sen liiteluettelon *Finska flyktingar i Sverige under stora ofreden* on Sukutietotekniikka ry julkaissut vuonna 1995. Ruotsissa oleskeli ison vihan aikana pitkälti toistakymmentätuhatta pakolaista, joita avustettiin kolehtivaroilla, mikäli he eivät itse kyenneet elättämään itseään.(1)

Suurin osa suomalaisista ei kuitenkaan voinut lähteä Ruotsiin. Tavallinen maalaisraivas pysytteli enimmäkseen kotipitäjissään, mutta vetäytyi aluksi pakoon piilopirtteihin, jollaisina käytettiin kylien takamailla olleita metsäriihiä. Miehitysvuosina yksittäisiä ihmisiä kulkeutui muuallekin kuka minnekin, ja heistä on satunnaisia tietoja ison vihan jälkeisissä kirkonkirjoissa ja tuomiokirjoissa.

Hämeenkyrön ensimmäiset pakolaiset mainitaan vuonna 1711 aloitetussa, hyvin huonosti säilyneessä rippikirjassa, johon on tehty myöhempiä merkintöjä pitkin 1710-lukua. Sen mukaan Viljakkalan kirkonkylässä asui pakolainen nimeltä Vappu Yrjöntyttä, Mahnalassa Vappu Paavontytär ja Olli

Pekanpoika sekä hänen vaimonsa Kaisa Antintytär, Parilassa Marketta Matintytär ja Juho Maununpoika, jälkimmäinen kotoisin Pielisjärveltä. Pappilassa asui pakolainen Liisa Hannuntytär. Vuosina 1720-31 pidetyn rippikirjan mukaan pakolainen Vappu Paavontytär asui Mahnalassa ja kuoli 1731, Juho Maununpoika oli mennyt naimisiin ja muuttanut Parilaan, ja Viljakkalan kirkonkylään oli ilmestynyt pakolaisperhe: Paavo Ollinpoika, hänen vaimonsa Vappu Tapanintytär sekä heidän vuosina 1717 ja 1721 syntyneet poikansa Paavo ja Olli, jälkimmäinen syntynyt Hämeenkyrössä. Perhe muutti pian Pohjanmaalle.

Näiden pakolaisten kotipaikoista ei Juho Maununpoikaa lukuunottamatta ole mainittu mitään, rippikirjasta puuttuvat syntymäajat, ja kun kenellekään ei ole merkitty sukunimeä, jollaiset olivat melko yleisesti käytössä Itä-Suomessa ja Inkerinmaalla, ei pakolaisten sukutaustan selvittämiseen näytä juuri olevan mahdollisuuksia. Ison vihan jälkeisissä tuomiokirjoissa kerrotaan kuitenkin, että edellä mainitut

Olli Pekanpoika ja Kaisa Antintytär olivat kotoisin Käkisalmen seudulta ja että Hämeenkyrössä olesteli myös inkeriläinen pakolaispariskunta Petteri Ollinpoika vaimoineen. Turkkilan Ollikkaan tuli vuonna 1723 kotivävyksi Inkerinmaalla syntynyt Jaakko Niilonpoika, jonka isä Niilo Aataminpoika asui hankin Hämeenkyrössä. Jaakko Niilonpoika joutui pian sotamieheksi n:o 98 Kyrön kompaniaan Turkkilan Tommasen ja Ollikan ruotuun ja sai sotilasnimekseen Tomulin.(2)

Pakolaisten sukutaustan selvittämiseen on parhaat mahdollisuudet silloin, kun heillä on sukunimet, jotka on merkitty lähteisiin. Useimmiten tällöin on kysymys säätyläisistä. Esimerkkinä tästä on Inkerinmaalta Ylä-Satakuntaan päätynyt Feirichin perhe, jonka seuraavassa esittelen.

Feirichin perhe

Kangasalan talvikäräjillä 1741 pyysi Porin läänin jalkaväkirykmentin majurin komppanian varus-

mestari Olof Kymberg todistusta edesmenneen appensa, kornetti Mårten Feirichin perillisten lukumäärästä. Kymberg oli yhdessä lankonsa Gustaf Feirichin kanssa valtuuttanut hovioikeuden komissaarin Abraham Loffmanin hakemaan heidän puolestaan Ruotsin sota- ja kamarikollegioista Mårten Feirichin palkkaselvityksen tämän kornetinpalvelusta eversti Tiesenhausenin värvätyssä rakuunarykmentissä sekä Turun läänin vakinaisessa ratsuväessä ja nostamaan rahat asianomaisesta paikasta. Kymberg oli allekirjoittanut valtakirjan omakätisesti, mutta koska Gustaf Feirich ei osannut kirjoittaa, oli luutnantti Berend Adrian Klick kirjoittanut pyynnöstä hänen nimensä.

Lautamiehet todistivat, että kornetti Feirichillä oli ollut kolme poikaa ja neljä tyttäriä: Friedrich Wilhelm, Hans Jakob ja edellämäinittu Gustaf sekä Justina, Hedvig, Catharina ja Susanna. Friedrich Wilhelm oli kuollut Norjan sotaretkellä ja jättänyt jälkeensä kolme poikaa, jotka äitinsä Elin Mulinin kanssa muuttivat Tukholmaan n. 1724 tai 1725. Hans Jakob vietiin nuoruudessaan vankina Venäjälle, jossa hänen on vielä muutama vuosi sitten tiedetty elävän, ja Gustaf elätti itsensä ampumalla. Justina oli naimisissa Olof Kymbergin kanssa, Hedvig erään rakuunan kanssa Turussa, Catharina pitäjänkirjuri Frestadiuksen kanssa Messukylässä ja Susanna erään pohjalaisen korpraalin kanssa.(3)

Eversti Tiesenhausenin rakuunarykmentti, jossa Mårten Feirich oli palvellut, oli värvätty Virossa ja Liivinmaalta. 1680- ja 1690- luvuilla se oli sijoitettuna Inkerinmaalle. Sen miehistö näyttää nimistään päätellen (kolme rykmentin ratsumiestä mainitaan Tuutarin talvikäräjien tuomiokirjassa 1698) olleen ainakin osaksi Baltian saksalaisia, ja Tuutarin talvikäräjien tuomiokirjassa 1688 siitä on käytetty nimitystä saksalainen ratsuväki (tyska ryttare). Myös Mårten Feirichin vanhimman pojan nimi on vielä edellä mainitussa Kangasalan tuomiokirjassa ja eräissä muissakin lähteissä saksankielisessä muodossa Friedrich Wilhelm.(4) Mårten Feirichin vaimo oli nimeltään Maria Scharhoff. Nimi käy ilmi kuitista, jolla kornetti Feirichin leski Maria Scharhoff ja hänen kolme lastaan nostivat Tukholmassa 16 talarin pakolaisavustuksen vuonna 1716. Feirichin perhe oli siis baltiansaksalainen pakolaisperhe, joka oli kulkeutunut Suomeen Inkerinmaan jouduttua venäläisten haltuun suuressa Pohjan sodassa.(5)

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten edellämäinittu baltiansaksalainen pakolaisperhe sijoittui suomalaiseen yhteiskuntaan suuren Pohjan sodan aikana ja sen jälkeen. Yhteiskuntaan sijoit-

tumista tutkittaessa on pidetty silmällä perheenjäsenen sosiaalista asemaa ja sen mahdollisia muutoksia, jolloin mittapuuna ovat olleet mm. ammattinimikkeet ja lasten aviopuolisoiden sosiaalinen asema sekä asianomaisen sijoittaminen henkikirjoissa joko säätyläisen tai rahvaan maksuluokkaan. Sosiaalisten verkostojen muodostumista uudessa ympäristössä on kartoitettu tutkimalla, keitä Feirichin perheen jäsenet kutsuivat lastensa kummeiksi ja keiden lasten kummeja he itse olivat. Tutkimuksen lähteinä ovat perheen lähtöalueen henkikirjat ja tuomiokirjat

sekä tuloalueiden kirkonkirjat, henkikirjat ja Jalmaari Finnen kokoelmat Kansallisarkistossa ja Tampereen kaupunginarkistossa. Viimeksimainittuihin kuuluu mm. muistiinpanoja Ylä-Satakunnan tuomiokirjoista, joista Jalmaari Finne on aikoinaan poiminut nähtävästi kaikki tapaamansa Feirichin perheen jäseniä koskevat merkinnät.

Sääty-yhteiskunta ja sen jäsenet

1600-luvun ruotsalais-suomalainen yhteiskunta oli selväpiirteinen sääty- yhteiskunta, joka 1700-luvun kuluessa kävi läpi monia sisäisiä muutoksia, mutta säilytti silti perusluonteensa kauas 1800-luvulle. Valtiopäivillä edustettujen neljän säädyn - aateliston, papiston, porvariston ja talonpoikien - lisäksi muodostui jo 1600- luvulla käsite aatelittomat säätyhenkilöt, jolla alunperin tarkoitettiin edustusoikeutta vailla olevia, sosiaaliselta asemaltaan rahvaan yläpuolelle sijoittuvia henkilöitä. Vähitellen kehittyi käsite säätyläiset tarkoittamaan sekä kolmen ylimmän valtiosäädyn jäseniä että nelisäätyjaon ulkopuolella olevia säätyhenkilöitä. Sotilashenkilöistä luettiin säätyläisiin upseerit ja aliupseerit; viimeksimainittuihin kuuluivat ennen vuotta 1721 myös ratsuväen korpraalit. Paikallishallinnon virkamiehistä voidaan Suomen oloissa lukea säätyläisiin nimismiehet ja pitäjänkirjurit. Maaseudun kartanoissa oli sekä Suomessa että Inkerinmaalla tilanhoitajia, joita myös on pidettävä säätyläisinä. Inkerinmaan ja Baltian maiden yhteiskuntaolot poikkesivat muun Ruotsin valtakunnan oloista selvimmin siinä, että talonpojat olivat jonkin kartanon alaisia, eikä heillä ollut valtiollista edustusoikeutta.(6)

Mårten Feirich ja Maria Scharhoff

Mårten Feirichistä ja hänen perheensä asemasta Inkerinmaalla ei tiedetä paljoa. Feirich itse palveli Tiesenhausenin rykmentissä korpraalina ainakin 1688-98. Ratsuväen korpraalina hänet laskettiin

aliupseereihin. Feirichillä näyttää olleen joko omaa tai avioliiton mukanaan tuomaa varallisuutta, sillä kun hänen renkinsä Gabriel Hämäläinen merkittiin vuoden 1696 henkikirjaan, siihen kirjoitettiin selitys, miksei renki maksanut henkirahaa: "Herra luutnantti Schulman vakuuttaa, että korpraali pitää ainoastaan kruunun palveluksen tähden tätä renkiä, joka hänen täytyy varustaa samoin kuin muutkin komppanian ratsumiehet." Feirichillä oli siis varaa palkata ja varustaa ratsumies, mihin ainakin Suomessa kykenivät vain varakkaimmat talolliset. Lisätuloja toivat kylläkin myös Feirichin lääkäintäaidot. Tuutarin talvikäräjillä 1698 käsiteltiin tappelua, jossa isketyt vaarallisen haavan Feirich oli onnistunut parantamaan, ja saman vuoden lopulla hän joutui sitomaan toisessa tappelussa löytyjä haavoja.(7)

Mårten Feirich oli naimisissa viimeistään 1688, mutta naimaton vielä 1681. Tuutarin talvikäräjillä maaliskuussa 1688 häntä syytettiin salavuoteudesta, josta syntynyt poika oli tuolloin 6-vuotias. Juttua käsiteltäessä hän oli jo naimisissa, ei kuitenkaan aviottoman lapsensa äidin kanssa. Todennäköisesti Feirich meni naimisiin 1685 Maria Schartoffin kanssa. Tuutarin pogostassa Tyrön seurakuntaan kuuluneessa Papinkonnun kylässä asui näet talollinen nimeltä Frans Schartoff, jonka tytär Marja oli vuoden 1685 henkikirjan mukaan "naitu pois" (bortgift). "Korpraali Feurekin vaimo Marja" on merkitty Pähkinälinnan läänin henkikirjoihin Papinkonnun kylän asukkaaksi vuosina 1694-96. Perheen lapsista Katarinan, Justinan, Gustafin ja Susannan kuoliiniät on merkitty Messukylän, Kuhmalahden ja Kangasalan haudattujen luetteloihin, joiden ikätietoja ei kylläkään voi pitää aivan luotettavina. Niiden mukaan he olisivat syntyneet n. 1692, 1699, 1700 ja 1702. Ikänsä puolesta Maria Schartoff on voinut olla kaikkien neljän äiti, sillä hänet henkikirjoitettiin ensimmäisen kerran 1678, jolloin hänen on täytynyt olla vähintään 15-vuotias. Henkikirjoihin joutuminen osoittaa, ettei Feirichin perhe kuulunut aatelisiin, mutta aliupseerin perheenjäsenenä hänen vaimonsa ja renkinsä maksoivat henkirahan korkeimmassa maksuluokassa.(8)

Maria Schartoffin isä Frans Schartoff viljeli henkikirjojen mukaan yhtä Papinkonnun taloista vuosina 1671-87 ja kuoli nähtävästi vuoden 1687 aikana. Henkikirjassa 1678 hänen kohdallaan on merkintä ratsumies "Rytt." Frans Schartoff ei näytä olleen aivan tavallinen talonpoika; hänen nimensä on saksalaistyyppinen ja harvinainen inkeriläisessä nimitympäristössä. Vuonna 1686 Frans Schartoff

vei Tuutarin pogostan edustajana Tukholmaan tuutari- ja valituksen, jossa pyydettiin päästä kiinteään verotukseen arvioverotuksen sijasta. Muuan Anders Schartou toimi Inkerinmaan henkikirjojen mukaan vuosina 1695-96 Lempaalassa amtmannina eli tilanhoitajana Nevanlinnan pormestari Ladoun vuokraamassa Treutendorffin kartanossa; hän lie-nee ollut sama "Amtmann Anders Scharhoff", joka vaimonsa ja kahden lapsensa kanssa merkittiin Tukholman pakolaisluetteloihin vuonna 1714 ja joka nimestään ja kotiseudustaan päätellen on hyvin voinut olla sukua Maria Schartoffille. Amtmannit olivat 1600-luvulla Suomen suurläänityksillä vou-teja, jotka aikaisemmin olivat olleet esim. pormestareita, kämnereitä, porvareita tai kaupungin-kirjureita ja joista osa päätyi myöhemmin vastavaan virkaan tai asemaan. Myös Scharhoffit ovat siis ehkä kuuluneet aatelittomaan baltiansaksalaiseen säätyläissukuun.(9)

Pako Inkerinmaalta

Tiesenhausenin värvätty rakuunarykmentti eli Nuoren kuningattaren henkirakuunarykmentti, joksi sitä myös nimitettiin, osallistui suuren Pohjan sodan puhjettua mm. Narvan taisteluun 20.11.1700, oleskeli saman vuoden lopulla Narvan luona ja oli talvileirissä nähtävästi Pohjois-Virossa vuonna 1701. Kesällä 1703, jolloin koko Inkerinmaa oli jo venäläisten hallussa, rykmentti tai ainakin osia siitä kuului Cronhjortin joukkoihin Siestarjoella. Vuosina 1703-06 se oleskeli Käkisalmen pohjoisessa voutikunnassa ja syksyllä 1707 Kannaksella, jossa se kärsi suuria tappioita Muolaan Kyyrölän taistelussa. Kesällä 1708 rykmentti oli Suomessa, josta se syksyllä 1709 siirrettiin Viroon. Rykmentin harvalukuisista säilyneistä rullista ei ole löytynyt Mårten Feirichiä, ei myöskään Turun läänin ratsuväkirykmentin rullista, joten on selvittämättä, milloin hän sai ylennyksen kornetiksi, siirrettiin Turun läänin ratsuväkirykmenttiin tai kuoli. Feirichin palkkaselvitystä, jonka hänen poikansa Gustaf ja vävynsä Olof Kymberg yrittivät vuonna 1741 hankkia, ei löydy Ruotsin sota-arkistosta, joten hänen vaiheensa eivät selviä siitäkään.(10)

Venäläisten hyökättyä Liivinmaalle 1701 pakeni osa siviiliväestöstä heidän tieltään. Ensimmäiset pakolaiset Baltian maista saapuivat Tukholmaan jo 1702, ja viimeiset lähtivät todennäköisesti kesällä 1710 Viron ja Liivinmaan viimeisten linnoitusten antauduttua venäläisille.

Sodan alusta lähtien paettiin Viron ja Inkerinmaan rannikoilta veneillä myös Suomeen, jossa

mm. Turkuun kerääntyneet pakolaiset saivat tuomiokapitulilta avustuksia vuosina 1706-12. Viipurin antauduttua venäläisille kesäkuussa 1710 alkoi Suomestakin joukkopako Ruotsiin.(11) Lähteistä ei ole löytynyt tietoja siitä, missä vaiheessa ja mitä reittejä pitkin Mårten Feirichin perheenjäsenet poistuivat Inkerinmaalta. Hans Jakob ei kenties päässyt lainkaan pakenemaan, vaan joutui ehkä venäläisten vangiksi jo kotiseudullaan. Luultavasti hän jäi tai ainakin lopulta päätyi kotimaakuntaansa. Tuutarin seurakunnan kuolleiden luettelossa on nimittäin merkintä: "24.2.1762 Wittala Weib Hanna Hans Feirik 28", mikä tarkoittanee Hans Feirikin 28-vuotiaana kuollutta vaimoa.(12)

Venjoen eli Slavankan pitäjässä Papinaution kylässä on vielä 1900-luvun alkupuolella ollut Feirikki-niminen talo; tämännimistä isäntää ei kuitenkaan näy 1690-luvun henkikirjoissa, joten nimenkantaja on ilmestynyt sinne vasta myöhemmin. O. Louhelaisen kokoamien tietojen mukaan nimi Feirikki esiintyi Venjoen kirkonkirjoissa sekä vuonna 1721 että vuonna 1912. Antoiko Hans Jakob Feirich tälle talolle nimensä?(13)

Kemiössä

Varhaisimmat tiedot Mårten Feirichin perheenjäsenistä Suomen puolella koskevat hänen poikaansa Friedrich Wilhelmia. Friedrich - Suomen lähteissä usein Fredrik -, jonka aikaisemmasta sotapalveluksesta ei ole löytynyt tietoja, pääsi sotilasuralle: hänet sijoitettiin korpraaliksi Turun läänin ratsuväkirykmentin 3. eli majurin komppaniaan edellisen korpraalin saatua ylennyksen 1709. Rykmentin pääkatselmusrullassa hänet mainitaan korpraalina 14.7.1710. Korpraalin virkatalo oli Kemiön Kårkullassa, jonka asukkaaksi korpraali Feurich on merkitty vuosina 1699-1716 pidetyssä rippikirjassa.(14) Friedrich Wilhelm Feirichin vaimo esiintyy Kemiön kirkonkirjoissa nimellä Helena Mulina. Vihkimisajasta ja -paikasta ei ole löytynyt tietoja, ei myöskään vaimon syntyperästä. Sukunimi osoittaa hänet kuitenkin säätyläiseksi. Todennäköisesti hän kuului Mulinusten sukuun, jonka jäseniä oli pappeina sekä Ylä-Satakunnassa että Inkerinmaalla: Johannes Mulinus oli kappalaisena Mesukylässä 1690-1712, hänen veljensä Klemens Teiskossa 1691-1712 ja kolmas veli Henrik Mulinus Inkerinmaan Kosemkinassa 1685-1702. Johannes Mulinuksella oli Helena-niminen tytär, jonka Pirkkalan käräjillä 22.- 24.3.1725 ilmoitettiin myyneen sisarelleen Marialle 2 kpl ikkunoita ja joka todennäköisesti oli juuri Friedrich Wilhelm Feirichin leski.

Kosemkinan kappalaisen Henrik Mulinuksen lapsia ei kuitenkaan tunneta, joten periaatteessa hänelläkin on voinut olla tytär Helena. Kemiön rippikirjan mukaan Helena Mulina kävi siellä ehtoollisella vuosina 1700 ja 1701; useilla sivuilla on kuitenkin kahdet merkinnät, toiset vuosilta 1699-1704 ja toiset 1705-10, ja on luultavaa, että Helena Mulinaakin koskevat ehtoollismerkinnät ovat vasta myöhemmiltä vuosilta. Henkikirjoissa Kårkullan puustellin asukkaaksi on vielä 1710 merkitty edellisen korpraalin vaimo. Vuosien 1711-12 henkikirjoja ei ole säilynyt. Korpraali Feirickin vaimo Anna (!) on kirjattu Kårkullan asukkaaksi vasta henkikirjassa 1713.(15)

Kemiön syntyneiden luetteloihin on merkitty kummit vuodesta 1705 lähtien, ja itse luettelot puuttuvat ison vihan ajalta vain vuoden 1716 jälkipuoliskolta ja vuosilta 1717-18. Luetteloiden mukaan korpraali Feirich oli 21.8.1711 Wiksvijdan rusthollissa kornetti Bengt Johan Mullerin ja Anna Byggen tyttären sekä 30.11.1711 Pungbölen Nedergårdin isännän Matts Sigfredsson Hammarin ja Anna Catharina Brandin pojan kummina. Kornetti Mullerin lapsen muut kummit olivat herrasväkeä. Korpraali Friedrich Wilhelm Feirich oli siis hyväksytty Kemiön herrasväen piiriin ja lasten kumiksi noin vuoden kuluessa paikkakunnalle muutostaan.(16)

Korpraali Fritz Feirichin ja Helena Mulinan poika Henrik Mårten kastettiin Kemiössä 30.1.1712. Myös hänen kumminsä kuuluivat herrasväkeen.(17) Tähän päättyvät merkinnät korpraali Feirichistä Kemiön kirkonkirjoissa. Hän oli rykmenttinsä mukana Kymijoen rintamalla 1712, haavoittui Hirvikosken taistelussa 28.8. ja lähetettiin kotiin toipumaan, mutta palasi sitten joukko-osastonsa, vetäytyi muun armeijan mukana Ruotsiin, jossa ylennettiin majoitusmestariksi 14.8.1718, osallistui Norjan sotaretkeen ja kuoli sieltä palattuaan - ajankohdasta päätellen Ruotsissa - 16.2.1719.(18)

Helena Mulina oli Kårkullan Västergårdin isännän Thomas Gabrielssonin ja Karin Johansdotterin tyttären kummina 21.6.1713 kaikkien muiden kummien ollessa nimistään päätellen talonpoikaista väkeä. Sen jälkeen päättyvät myös häntä koskevat merkinnät Kemiön kirkonkirjoissa. Vuonna 1719 hän oleskeli pakolaisena Ruotsin Hälsinglannissa Alftan pitäjässä kolmen pienen lapsensa kanssa samoin kuin hänen anoppinsa, kornetti "Feirin" leski Maria "Korthoff" kahden lapsensa kanssa. Alftan rippikirjaan heitä sen paremmin kuin muitakaan pakolaisia ei ole merkitty.(19)

Teiskossa, Orivedellä ja Messukylässä

Friedrich Wilhelmin jälkeen ilmaantuvat Suomen lähteisiin hänen sisarensa Katarina ja Hedvig. Varhaisimmat tiedot heistä ovat Teiskon vihittyjen luettelossa: Katarina vihittiin avioliittoon 4.2.1714 Petter Frestadiuksen ja Hedvig 11.1.1715 tämän veljen Erik Frestadiuksen kanssa. Miten ja miksi sisarukset olivat päätyneet juuri Teiskoon, on arvoitus. Erään viitteen antaa heidän asuinpaikkansa siellä: molemmat asuivat naimisiin mennessään Kiimajoen kylässä Sorrin talossa. Sorrin taloa oli vain muutamaa vuotta aikaisemmin viljellyt Teiskon kappalaisen veli Kalle Simonpoika Mulin, joka kuitenkin oli jo 1709 lähtenyt tiehensä kärsittyään rangaistuksen varkaudesta. Seuraavana vuonna tilalle oli tullut uusi viljelijä. Vaikuttaa siltä, että Katarina ja Hedvig olivat pakolaisiksi jouduttuaan yrittäneet hakeutua kälynsä Helena Mulinan sukulaisten luo. Teiskoon he lienevät saapuneet 1712 tai 1713, sillä kumpaakaan ei ole merkitty viimeiseen isoa vihaa edeltävään, vuoden 1712 alussa laadittuun henkikirjaan.(20)

Katarinan ja Hedvigin sulhasten isä oli "mestari" (Mestr) Olof Frestadius, joka vuosina 1717-22 mainitaan Oriveden syntyneiden luetteloissa useiden lasten kummina. Hänen ammattinsa, syntyperänsä ja taustansa ovat toistaiseksi tuntemattomia. Nimitys mestari voi viitata esim. kaupunkien käsityöläismestariin tai armeijan välskäriin tai sitten tarkoittaa maisteria; -us-päätteiset nimet olivat tavallisia nimen omaan oppineessa säädysssä. Turun akatemiassa opiskeli 1600-luvun lopulla eräitä Frestadius-nimisiä ylioppilaita, jotka olivat kotoisin Ruotsista. Ruotsista tunnetaan useitakin Frestadius-

sukuja, joiden jäseniksi mestari Olofia ja hänen poikiaan ei toistaiseksi ole voitu liittää. Olof Frestadiuksen kolmas poika Henrik palveli korpraalina 1720-luvulla Porin rykmentin majurin komppanianissa ja oli armeijan rullien mukaan syntynyt Hämeessä n. v. 1700.(21)

Petter Frestadiuksen ja Katarina Feirichin poika Carl Wilhelm kastettiin Teiskossa 30.1.1715. Kummeina olivat Teiskon kappalainen Carl Asp sekä Gustaf ja Henrik Asp, vaimot Anna Spoof ja Helena Sandelina sekä Maria Juhontytär, kaikki Asuntilasta. Erik Frestadiuksen ja Hedvig Feirichin poika Fredrik Gustaf kastettiin Teiskossa 6.3.1716, ja hänen kumminsä olivat osittain samoja: Gustaf ja Henrik Asp, vaimo Anna Spoof Asuntilasta sekä Jaakko Juhonpoika ja Vappu Heikintytär Kuorannasta, jossa Erik Frestadius perheineen tuolloin asui. Hedvig Feirich puolestaan oli 30.7.1715 Kuorannassa kastetun Heikki Juhonpojan ja Vappu Heikintytären lapsen kummina. Hänet hyväksyttiin siis naapurin lapsen kummiksi noin kahden vuoden kuluttua paikkakunnalle muutostaan.(22)

Teiskon syntyneiden luettelot päättyvät 26.6.1716 ja jatkuvat vasta 1724. Petter Frestadius muutti nähtävästi 1716 Messukylään, koska hän Pirkkalan ja Messukylän talvikäräjillä 1733 kertoi asuneensa venäläisaikana kaksi vuotta siellä Hirvenniemen Kiikkisessä. Vuosina 1718-22 Petter Frestadius asui perheineen Orivedellä, jossa hän 1719-21 toimi nimismiehenä. Perheeseen 1717 syntyneen pojan Casper Olofin syntymäpaikka ei ole tiedossa, mutta kaksi seuraavaa lasta löytyvät Oriveden syntyneiden luetteloista, joihin heille on merkitty seuraavat kummit:(23)

kummit:

Henrik Johan
s. 31.3. ja kastettu 10.4.1719

maisteri Johan Utter, herra Johan Utter, hera viskaali Heicke, Johan Hoffman, rouva Brita Collenia, rouva Margareta Prytz, neiti Beata Utter, rouva Maria Wanaea ja rouva Anna Barckman

Maria Elisabeth
s. 21.4. ja kastettu 7.5.1721

maisteri Johan Utter, herra vouti Isack Heicke, herra Johan Utter. Johan Hoffman, Henrik Ruuth, Joseph Ruuth, Gabriel Palander, rouva ruustinna Beata Collinia, vaimo Anna Roos, vaimo Sophia Ollenqvist, neiti Greta Utter, neiti Anna Stina Rodhe ja neiti Greta Ollenqvist

Kummivalikoimasta päätellen Petter Frestadius ja Katarina Feirich näyttävät seurustelleen erityisesti Oriveden kirkkoherran, maisteri Johan Utterin ja hänen vaimonsa Beata Collinian perheen kanssa. Vuosina 1718-22 Petter Frestadius oli kaikkiaan kuuden Orivedellä syntyneen säätyläis- ja neljän rahvaanlapsen kummina. Ensiksimainituista yksi oli kirkkoherran, toinen hänen vävynsä, Oriveden kappalaisen Gabriel Pacchalenin ja Kristina Utterin ja kolmas kirkkoherran pojan Johan Utterin ja Margareta Elisabet Enckellin lapsi. Loput olivat Johan Hoffmanin ja Maria Wanaean, Matthias Sevonin ja Sophia Ollenqvistin sekä Anders Gummeruksen ja Liskin Loddin lapsia. Useimmissa tapauksissa muutkin kummit tai ainakin pääosa heistä olivat säätyläisiä. Katarina Feirich oli Orivedellä asuessaan viiden lapsen kummina 1721-22; näistä kaksi oli rahvaan ja kolme säätyläisten - Matthias Sevonin ja Sophia Ollenqvistin, Johan Hoffmanin ja Maria Wanaean sekä Oriveden uuden kirkkoherran Johan Wanaeuksen ja Anna Flachseniuksen - lapsia. Näyttäisi siltä, että hänet olisi hyväksytty lasten kummiksi vasta usean vuoden paikkakunnalla asumisen jälkeen, mutta Katarinan kulkemista ristiäisistä toisiin saattoi rajoittaa myös omien pienten lasten hoito.(24)

Rauhan tultua vuonna 1721 Petter Frestadius joutui pois nimismiehen virasta samoin kuin useimmat muutkin venäläisten nimittämät virkaveljensä ympäri Suomea, mutta toimi jo seuraavana vuonna veronkantokirjurina. Sodan vielä kestäessä hän otti toukokuussa 1721 Oriveden kirkonkylässä viljelyyn Kössin autiotilan, joka oli 1600-luvulla liitetty naapuritaloon Paavolaan, ja yritti ostaa sen perinnöksi. Aikomus osoittaa hänet varakkaaksi mieheksi, sillä ison vihan köyhdyttämässä maassa hyvin harvalla oli varaa tilojen perinnöksiostoihin. Paavolan isäntä Lauri Nuutinpoika tarjosi tilasta kuitenkin yhtä paljon, ja hävittyään kilpailun Petter Frestadius muutti perheineen Messukylään ja otti siellä viljelyyn Sarvannan kruununtilan Vehmaisten kylässä. Sarvanta oli 5/12 manttaalin tila, messukyläläisittäin suunnilleen keskikokoinen. Talollisena Petter Frestadius maksoi vuoden alussa 1723 henkirahat rahvaan maksuluokassa, mutta joutui korkeimpaan maksuluokkaan, kun hänet samana vuonna valittiin Messukylän pitäjänkirjuriksi, jossa virassa hän näyttää toimineen kuolemaansa vuoteen 1747 asti.(25)

Katarina Feirichistä tuli siis keskikokoisen kruununtilan emäntä. Messukylässä asuessaan hän synnytti vielä ainakin kaksi poikaa: Petterin, jonka

syntymävuotta ei tiedetä, ja Gustafin 3.3.1727. Messukylän syntyneiden luettelot ovat säilyneet vasta vuodesta 1751 lähtien, joten kummitietojen avulla ei voida hahmottaa sitä, millaiseksi Petter Frestadiuksen ja Katarina Feirichin sosiaalinen verkosto Messukylässä muodostui.- Katarina Feirich kuoli Messukylässä 19.4.1751, haudattujen luettelon mukaan 59-vuotiaana.(26)

Erik Frestadiuksen ja Hedvig Feirichin vaiheista tiedetään verraten vähän. Viimeistään 1722 he asuivat Orivedellä, jossa Erik oli yhdessä veljensä Henrikin, kälynsä Katarinan ja useiden muiden säätyläisten kanssa Matthias Sevonin ja Sofia Ollenqvistin pojan kummina. Vuosina 1723-25 Erik Frestadius palveli rakuunana arvattavasti Henkirakuunarykmentin Ylä-Satakunnan komppaniassa ja asui perheineen Oriveden kirkonkylässä, jossa hänen 2 kuukauden ikäisenä kuollut, syntyneiden luettelosta puuttuva tyttärensä haudattiin 3.6.1723. Rakuuna Erik Frestadiuksen ja Hedvig Feirichin tytär Christina syntyi Orivedellä 23.6.1724. Ristiäisissä 28.6.1724 olivat kummeina nimismies Henrik Ruuth, Johan Widqvist, Margareta Prytz, Christina Wanaea ja Margareta Utter. Vuoden 1725 jälkeen perhe näyttää häviävän Ylä-Satakunnan lähteistä. Alussa mainitun Kangasalan käräjäpöytäkirjan mukaan Hedvig Feirich oli vuonna 1741 naimisissa erään rakuunan kanssa Turussa; tiedossa ei ole, oliko kyseessä Erik Frestadius vai oliko Hedvig jäänyt leskeksi ja avioitunut uudelleen toisen rakuunan kanssa.(27)

Kangasalla, Kuhmalahdella ja Pälkäneellä

Miten ja milloin kornetti Feirichin leski Maria Schartoff ja hänen kolme lastaan - Gustaf, Justina ja Susanna - siirtyivät Ruotsista Suomeen, ei lähteistä käy ilmi. Ylä-Satakuntaan he päätyivät arvatavasti siksi, että siellä asuivat jo ennestään perheen muut tyttäret Katarina ja Hedvig sekä miniä Helena Mulina. Varhaisin tieto näistä Ruotsista saapuneista pakolaisperheen jäsenistä on Kangasalan vihittyjen luettelossa 24.6.1726, jolloin neiti Justina Feirich vihittiin avioliittoon Porin rykmentin majurin komppanian korpraalin Olof Nilsson Kymbergin kanssa. Olof Kymberg oli rykmentin rullien mukaan syntynyt Ruotsissa Skaraborgissa noin 1700, palvelut armeijassa vuodesta 1717 lähtien, siirretty 30.9.1721 Länsi-Göötanmaan kolmikasrykmentistä Porin läänin jalkaväkirykmentin majurin komppanian ruotuun n:o 66 (joka oli Kangasalan Tiihan ja Suoraman ruotu) ja ylennetty korpraaliksi jo

9.10.1721. Hänet ylennettiin 1732 saman kompanian varusmestariksi, 1741 majoittajaksi ja 1743 lippumieheksi, josta virasta hän erosi 1763. Kymbergin vanhempia ei tunneta, mutta kirjoitustaito ja aliupseeriksi kohoaminen viittaa siihen, että hänelläkin olisi ollut säätyläistäusta.(28)

Olof Kymberg ja Justina Feirich asuivat perheineen Kangasalan Suoramalla 1726-32 ja Kangasalan Sarkkilan varusmestarin virkatalossa 1733-42. Lasten lisäksi perheeseen kuuluivat Maria Schartoff ja Susanna Feirich. Maria Schartoff ei esiinny kertaakaan kummina Kangasalan syntynei-

den luetteloissa, joten hänen sijoittumistaan uuden paikkakunnan sosiaaliseen verkostoon ei voida tutkia niiden avulla. Syynä oli luultavasti vain hänen korkea ikänsä: Maria oli Kangasalle tullessaan jo kuusissakymmenissä, ja kun kummin piti tarvittaessa voida tukea kummilapsiaan taloudellisesti, ei tehtävään kannattanut valita kovin iäkkäitä henkilöitä. - "Olof Kymbergin anoppi Maria" Suoramalta haudattiin Kangasalla 30.7.1732.(29)

Olof Kymbergille ja Justina Feirichille syntyi Kangasalla yhteensä kuusi lasta, joille valittiin seuraavat kummit:(30)

kummit:

Nicolaus Friedrich
s. 13.5. ja kastettu 19.5.1727

Joh. Wialenius ja vaimonsa Caisa Enckell,
edellisen sisar Maria Enckell
Peer Frestadius vaimoineen
korpraali Sven Kymberg vaimoineen
korpraali Jonas Helsing
Catharina Frost
piika Kirsti

Casper Mårten
s. 6.11. ja kastettu 9.11.1729

Peer Frestadius
korpraali Jonas Helsing ja vaimonsa
Anna Pietarintytär
rouva Catharina Thuronia
neiti Maria Enckell

Catharina
s. 12.12. ja kastettu 19.12.1731

Gustaf Martinus Feirich
korpraali Nils Kimberg
Katarina Feirich
Susanna Feirich

Johannes
s. 17.4. ja kastettu 18.4.1734

majoitusmestari Johan Fabritius, Orivesi
herra Johan Mennander
Antti Yrjönpoika, Siitama
vaimo Maria Sipintytär
neiti Susanna Feirich

Margareta
s. 16.2. ja kastettu 21.12.1736

majoitusmestari Johan Fabritius
herra Gustaf Lindvall
vaimo Maria Melart, Taipale
vaimo Sofia Tuomaantytär, Siitama
piika Kaisa Antintytär

Maria
s. 21.10. ja kastettu 26.10.1740

pastori Johan Wanaeus, Orivesi
majoitusmestari Johan Fabritius
Johan Hoffman, Orivesi
Anna Christina Rodhe, Orivesi
Greta Hoffman, Orivesi
vaimo Riitta Martintytär, Sarkkila

Kummiluettelo osoittaa, että Olof Kymberg ja Susanna Feirich seurustelivat sotilas- ja säätyläispiireissä, mutta pysyivät lastensa kummeiksi myös yksittäisiä palvelijoitaan tai naapureitaan rahvaan piiristä. Edellämäinuita kummeista rouva Catharina Thuronia oli Kangasalan kirkkoherran Elias Enckellin leski ja Kaisa ja Maria heidän tyttäriään, Johan Wialenius taas Ylä-Satakunnan kihlakunnanvouti. Useimpien lasten syntymä- ja kastepäivän väli on melko pitkä, vaikka mahtuukin vuoden 1686 kirkkolain säätämään 8 päivän enimmäisaikaan. Ristiäiset on selvästikin haluttu ajoittaa siten, että saataisiin kummeiksi myös naapuripitäjissä asuvia - joko sukulaiset Petter Frestadius ja Katarina Feirich Messukylästä tai perheystäviä Orivedeltä. Sen sijaan kummeina ei milloinkaan ollut aatelisia, joita Kangasalla asui paljon ja joissa oli useita sotilashenkilöitä.(31)

Olof Kymberg ehti vuosina 1723-39 olla Kangasalla yhteensä kahdeksan lapsen kummina. Neljä näistä oli ruotusotamiesten ja kaksi hänen virkatalonsa Sarkkilan lampuotien lapsia, yksi naapurin lapsi Suoramalta ja yksi hänen vanhimpien poikiensa kummin korpraali Jonas Helsingin lapsi. Suurin osa näiden lasten muista kummeista oli joko sotamiehiä tai talonpoikaisväkeä. Justina Feirich sen sijaan oli vain sotamies Matti Gottmanin pojan kummina 23.12.1732 ja Sarkkilan lampuodin pojan kummina 16.3.1735. Oliko hän kenties ollut niin sidottu hoitamaan vanhaa äitiään, että pyydettiin kummiksikin vasta tämän kuoltua - vai olivatko hänen ongelmanaan uuteen ympäristöön sopeutumisessa kieli vaikeudet? Maria Schartoffin äidinkielestä ei ole tietoa, mutta Tuutarissa asuessaan hän varmasti oppi ympäristössään suomea, vaikka kotona olisikin puhuttu saksaa. Tytär Justina oli kuitenkin oleskellut nuoruudessaan Ruotsissa arvattavasti useita vuosia, ja kun hän meni naimisiin Ruotsista tulleen miehen kanssa, muodostui per-

heen kotikieleksi epäilemättä ruotsi. Olof Kymberg oppi varmaankin pian suomea korpraalikuntansa supisuomalaiselta miehistöltä, mutta Justina ja Susanna Feirichillä ei luultavasti ollut yhtä paljon tilaisuuksia suomen oppimiseen. Perheessä on ehkä puhuttu saksakiin; siihen suuntaan viittaa joidenkin lasten nimien kirjaaminen saksalaiseen muotoon (Nicolaus Friedrich); vrt. myös Gustaf Feirichin lasten nimiin jäljempänä) muuten ruotsiksi pidetyissä kirkonkirjoissa.(32)

Vuodesta 1743 lähtien Olof Kymberg ja Justina Feirich asuivat perheineen Kuhmalahdella Tervaniemen Tapanilan lippumiehenpuustellissa. Justina kuoli siellä 28.10.1762, haudattujen luettelon mukaan 63-vuotiaana, ja Olof 65-vuotiaana 1.7.1765.(33)

Gustaf Feirich oli kornetti Märten Feirichin ja Maria Schartoffin lapsista ainoa, joka solmi talonpoikaisen avioliiton: hänet vihittiin Kuhmalahdella 1.11.1728 Haapasaaren Isojaalan talon tyttären Marketta Erkintyttären kanssa. Heidän 12.9.1729 kastetun poikansa Henrikin kummeina olivat pastori (naapuripitäjän Sahalahden kirkkoherra) Andreas Stenbeck sekä Marketan sukulaiset Matti Samulinpoika ja Katariina, Maria ja Sofia Erkintyttäret Haapasaaresta. Seuraavana vuonna Gustaf, joka asui Isojaalassa kotiväynä, oli itse Haapasaaren sotamiehen pojan kummina. Tiedossa ei ole, missä Gustafin seuraavat lapset Hedvig (s. 1731) ja Greta Leena (s. 1733) syntyivät, mutta nähtävästi viimeistään syksyllä 1733 perhe muutti Pälkäneelle, jossa Gustaf pestautui metsästäjäksi everstiluutnantti Peter Cedersparren omistamaan Kantokylän kartanoon. Siitä lähtien hän siis "elätti itsensä am-pumalla", kuten alussa siteeratussa Kangasalan talvikäräjien tuomiokirjassa todettiin. Gustaf Feirichille ja Margareta Erkintyttärelle syntyi Pälkäneellä kolme lasta, joille valittiin seuraavat kummit:(34)

kummit:

everstiluutnantti Cedersparre
herra vänrikki Tiljander
neitsyt Beata Caisa Armfeldt
sisäneitsyt (husjungfrun) Beata
sisäpiika (huspigan) Anna Mikontytär

lampuuti Juho Mikonpoika
renkivouti Tuomas Tuomaanpoika
renki Juho Erkinpoika
sisäpiika Sofia Marchas
piika Anna Sipintytär

Stina Catharina
kastettu 9.2.1734

Friedrich Johan
kastettu 26.2.1736

Gustavus Martinus
s. 14.4. ja kastettu 15.4.1738

Gustaf Feirichin lasten kummivalikoimassa näkyy, että Kantokylän kartano oli paitsi suuri myös jollakin tavoin sulkeutunut yhteisö: monipäisestä palveluskunnasta saatiin koska tahansa viisi kummiä kartanossa syntyneelle lapselle, eikä heitä kauempaa haettukaan. Molempien poikien kummit - kappalaista lukuunottamatta - olivat nimittäin Kantokylän kartanon väkeä, samoin tietenkin Stina Catharinan kummeina toimineet kartanon isäntä ja kaksi sisäpalvelijaa. Gustaf Feirich ja Marketta Erkintytär olivat jo 28.7.1734 kartanon lampuodin Juho Mikonpojan pojan kummeina ja Marketta vielä seuraavana vuonna kartanon rakuunan aviottoman pojan kummina. Molemmilla kerroilla muutkin kummit olivat kartanon omaa väkeä.(35)

Vuonna 1739 Gustaf Feirich muutti perheineen Kuhmalahdelle Noksoisten eli Qvantenbergin kartanoon, jonka omisti luutnantti Claes von Qvanten. Kuhmalahden rippikirjoissa Feirich on merkitty Kaivon torpassa asuvaksi torppariksi, mutta alussa siteerattu Kangasalan tuomiokirja viittaa siihen, että hän täälläkin toimi kartanon metsästäjänä. Kuhmalahdella perheeseen syntyi 16.7.1743 poika Herman, joka kastettiin jo seuraavana päivänä. Kummeina olivat Noksoisten kartanon torppari Matti Tuomaanpoika, Antti Matinpoika, Juho Simonpoika, vaimo Sofia Matintytär ja piika Anna Erkintytär, kaikki Noksoisista. Samana päivänä pidettiin kartanossa toisetkin ristiäiset nähtävästi kartanon alustalaisen pojalle, jonka kummina oli mm. Gustaf Feirich. Luultavasti Kuhmalahdella syntyi myös kastettujen luetteloista puuttuva tytär Anna, jonka syntymävuodeksi on Elgenstiernan Ättartavlor-teoksessa merkitty 1742.(36)

Vuoden 1744 jälkeen Gustaf Feirich muutti perheineen Kangasalle, jossa hänestä tuli yksi Sorolan kartanon lampuodeista. Sorolan omisti kapteeni Lorentz Gustaf Ugglä, joka itse asui Vääksyn kartanossa ja oli jakanut Sorolan maat 4-5 lampuodin viljeltäviksi. Kullakin heistä oli omat asuin- ja talousrakennuksensa, jotka sijaitsivat yhdessä ryhmässä samoin kuin minkä tahansa talonpoikauskylän talot. Gustaf Feirichistä tuli näin keski-ikäisenä maanviljelijä, joka tosin oli vain vuokrasuhteessa maat omistavaan kartanoon ja sen herrasväkeen. Luulta-

kappalainen Anders Mennander
Antti Sipinpoika,
Kantokylän pellavankutoja, ja vaimonsa
Anna Maununtytär
lampuoti Lauri Mikonpoika
piika Marketta Mikontytär

vasti metsästäminen ei enää olisi elättänyt perhettä, jonka päämiehen liikkeet alkoivat hidastua ja näkö heiketä iän mukana. 1750-luvulla Gustaf Feirich oli jonkin aikaa väepeli Fredrik von Pfalerin omistaman Tursolan Karttialan ratsutilan lampuotina, mutta asui Kyötikkälän yksinäistilalla sisarenpoikansa, pitäjänräättäli Kasper Frestadiuksen luona. Gustaf Feirich kuoli Kangasalla 1.1.1757, haudattujen luettelon mukaan 57-vuotiaana.(37)

Susanna Feirich esiintyy Kangasalan lähteissä vain sisarensa Justinan lasten kummina 1731 ja 1734. Alussa siteeratun Kangasalan tuomiokirjan mukaan hän oli 1741 naimisissa pohjalaisen korpraalin kanssa; vihkimismerkintää ei löydy Kangasalan eikä lähipitäjien vihittyjen luetteloista, eikä korpraalin henkilöllisyyttä ole saatu selville. Susanna jäi leskeksi viimeistään keväällä 1744, jolloin hän palasi Kangasalle (ehtoollismerkintä rippikirjassa 20.5.1744) ja asettui asumaan Vatialan Marttilan taloon. Susanna Feirich kuoli Kangasalla 30.12.1754, haudattujen luettelon mukaan 52-vuotiaana.(38)

Päätelmiä

Ison vihan aika merkitsi useimmille sen kokeneille suuria taloudellisia ja muitakin tappioita, joilla saattoi olla myös sosiaalisia seurauksia. Miehitetyille alueille jääneet menettivät omaisuuttaan, joka yleensä oli kutistunut jo aikaisempina sotavuosina. Monet heistä joutuivat lisäksi eriasteisten, toisinaan kuolemaankin johtaneiden pahoinpitelyjen uhreiksi. Ruotsiin paenneista suuri osa menetti kokonaan tai osittain tavanomaiset toimeentulomahdollisuutensa ja joutui elämään niukoilla pakolaisavustuksilla, joita valtion pakolaiskomissio jakoi kirkkokolehdeilla ja keräyslistoilla kootuista varoista. Avustuksia piti kylläkin periaatteessa jakaa ottaen huomioon sekä todellinen avuntarve että asianomaisten säätyasema; viranomaiset halusivat estää pakolais- ja avustuspolitiikallaan varsinkin ylimpien säätyjen sosiaalisen vajoamisen, johon äärimmäinen köyhyys olisi väistämättä johtanut. Monet säätyläiset joutuivat kuitenkin elääkseen tekemään jopa ruumiillista työtä, mitä ainakin aateliston ja papiston

keskuudessa pidettiin häpeällisenä ja sopimattomana, ja varojen ja koulutusmahdollisuuksien puute suisti joitakin säätyläispoikia lopulta kokonaan rahvaan piiriin. Rauhan tultua useimmat Suomesta Ruotsiin paenneet palasivat vähitellen kotiin, mutta Venäjään liitetyistä Baltian maista lähteneet lienevät useimmiten joko jääneet Ruotsiin tai siirtyneet Suomeen.(38)

Mårten Feirichin ja Maria Schartoffin lapset näyttävät ainakin osittain onnistuneen välttämään varsinaisen sosiaalisen vajoamisen. Friedrich Wilhelm sijoittui täysin isänsä ammattia vastaavasti sotilasuralle, jonka päätöskin oli sellainen kuin uralla sodan aikana voitiin odottaa. Kaikki tyttäret pääsivät kunniallisesti naimisiin, Susanna tosin varsin myöhäisessä iässä, yli 30-vuotiaana. Katarina onnistui saamaan varoissaan olevan miehen, joka nautti myös sosiaalista arvostusta päätellen mm. lukuisista kummilapsistaan ja siitä, ettei häntä - toisin kuin monia muita venäläisten käskystä toimineita nimismiehiä - syytetty rauhan tultua rikkomuksista paikallista väestöä kohtaan. Justina löysi miehen, joka Ruotsista tullessa ummikkona sopeutui nopeasti uusiin oloihin, eteni kohtalaisesti sotilasurallaan, pystyi turvaamaan myös anoppinsa ja pitkän aikaa kälynsäkin toimeentulon ja hoitamaan vaimonsa perheen asioita viranomaisissa. Hedvigin ja Susannan avioliitot eivät olleet yhtä edullisia: kummankin mies - rakuuna ja jalkaväen korpraali - luettiin sosiaaliselta asemaltaan rahvaan piiriin. Sinne sijoittui myös perheen nuorin poika Gustaf, joka ei oppinut kirjoittamaan nimeään ja elätti itsensä ruumiillisella työllä.

Mårten Feirichin ja Maria Schartoffin lasten sosiaaliseen sijoittumiseen vaikuttivat epäilemättä sekä heidän taustansa, henkilökohtaiset ominaisuutensa että olosuhteet. Säätyläiskodista tullessa he pystyivät seurustelemaan uusien kotipitäjiensä herrasväen kanssa ja olivat myös tervetulleita näiden muodostamaan seurapiiriin lukuunottamatta aatelisia, jotka ehkä muutenkin muodostivat oman suljetun piirinsä. Elämäntavoiltaan he näyttävät olleen kutakuinkin nuhteettomia: yksikään tyttäristä ei synnyttänyt aviottomia lapsia eikä kukaan niistä perheen neljästä lapsesta, joiden vaiheita on voitu seurata kuolemaan asti, näytä olleen syytteessä mistään rikoksesta tai rikkomuksesta. Nuhteettomalla elämällä oli käytännölliset etunsa, sillä aviottoman lapsen tuottama häpeä tai maksukykyyn nähden suuret sakkorangaistukset olisivat helposti suistaneet heidät taloudelliseen ja sosiaaliseen alamäkeen. Friedrich Wilhelm sijoittui vaivattomasti armeijaan, jossa parhaillaan yritettiin paikata Pulta-

van taistelun aiheuttamia valtavia miehistötappioita. Arvoitukseksi sen sijaan jää, miksei Gustaf sodan päätyttyä mennyt armeijaan, johon jouduttiin haalimaan miehiä Ruotsista asti. Kenties hän katsoi, ettei hänellä syystä tai toisesta ollut mahdollisuuksia sijoittua siellä muuksi kuin tavalliseksi rahvaaseen kuuluvaksi rivimieheksi.

1 Johanna Aminoff-Winberg, *Finska flyktingar i Sverige under åren 1710- 1721*. Licentiatavhandling i Nordisk historia. Åbo Akademi 1990; sama, *Finska flyktingar i Sverige under stora ofreden*. Helsingfors 1995.

2 Terhi Nallinmaa-Luoto, *Hämeenkyrön historia II*. Vammala 1990, s. 67 ja 239; sama, *Hämeenkyrön historia I*. Vammala 1983, s. 713.

3 VA, Ylä-Satakunnan tuomiokirja KOa56:189-190.

4 Adam Lewenhaupt, *Karl XII:s officerare II*. Stockholm 1921 s. 703; VA Pähkinälinna KOa4:17v-19 ja KOa14:57-59. Ks. myös Terhi Nallinmaa-Luoto, Mårten Feirichin jäljillä, *Genos* 1989-1 s. 25-30.

5 RVA, *Deputerade för flyktingsmedlens utdelande 1712 II:33*. Kanslianeuvos Georg Lutherin tiedonanto.

6 Sten Carlsson, *Ständssamhälle och ståndspersoner 1700-1865*. Lund 1973, s. 13-21; Kaarlo Wirlander, *Herrasväkeä*. Suomen säätyläistö 1721-1870. Forssa 1974, s. 15-25, 93, 96-97 ja 102-103.

7 Nallinmaa-Luoto 1989 s. 27-29 ja siinä mainitut lähteet sekä VA Pähkinälinna KOa4:17v-19.

8 VA Pähkinälinna KOa4:17v-19, 94 ja 98-99 (vanha f.) sekä sakkoluettelot 1689; VA 9735:136; VA 9749:460v; VA 9782:515v; VA 9786:615v; VA 9790:670v. Henkirahojen maksuluokista ks. Gösta Lext, *Mantalskrivningen i Sverige före 1860*. Göteborg 1968 s. 275-276.

9 VA 9718:373; VA 9735:136; VA 9754:915; VA 9758:485; VA Pähkinälinna KOa 2a :109v (tieto Frans Schartoffin valitusmatkasta Tukholmaan FT Saulo Kepsulta); VA 9786:627; VA 9790: 681v; Alf Brenner, *Förteckning över flyktingar i Sverige från Finland och Östersjöprovinserna åren 1712-*

1714. Suomen Sukututkimusseuran Vuosikirja 28 (1944), s. 118; Mauno Jokipii, Suomen kreivi- ja vapaaherrakunnat I. Hist. Tutk. XLVIII:1. Helsinki 1956 s. 112 ja 119-123.

10 Nallinmaa-Luoto 1989 s. 29 ja ko. artikkelin nootissa 18 mainitut lähteet.

11 Aminoff-Winberg 1990, s. 24, 37, 39 ja 73-74; RVA, Konsistoriernas skrivelser till KM. Åbo vol. 3. Turun tuomiokapitulin kirjeet kuninkaalle 13.3.1709 ja 10.9.1712 liitteineen (mf FR 147).

12 VA, Tuutarin seurakunnan historiakirjajäljennökset, kuolleiden luettelo. Kanslianeuvos Georg Lutherin tiedonanto.

13 Kotimaisten kielten tutkimuslaitoksen nimiar-kisto, Viljo Nissilän kokoelmat; O. Louhelainen, Luettelo vakinaisten seurakuntalaisten sukunimistä Inkerinmaan suomalaisissa seurakunnissa Venäjän vallan aikana noin v.v. 1721-1912. Viipuri 1913.

14 KrA, Armen i Finland. Generalmönsterrullor. Åbo och Björneborgs läns kavallerireg. 1710:11 f. 53; KrA, Militiekontoret. Avlöningslistor 1711 f. 153 (mf WA 2075); Kemiön rippikirja 1699-1716 f. 338 (mf JK 598).

15 Satakuntalaisen osakunnan matrikkeli I vv. 1640-1721, toim. Mauno Jokipii. Helsinki 1954, s. 102 ja 115; Kirsti Arajärvi, Messukylän - Teiskon - Aitolahden historia. Tampere 1954, s. 215-216, 483-484 ja 488; Kyösti Väänänen, Herdaminne för Ingermanland I. SSLF 538, Helsingfors 1987, s. 245; VA Ylä-Satakunnan tuomiokirja KOa37:201v-202; Suomen Asutuksen Yleisluettelo (jäljempänä SAY) Kemiö 1694-1713 s. 12.

16 Kemiön syntyneiden luettelo 1695-1753 s. 34 ja 36 (mf JK 609).

17 Kemiön syntyneiden luettelo 1695-1753 s. 38 (mf JK 609).

18 Turun ja Porin läänin ratsuväkirykmentin pääkatselmusrullat 1712 ja 1719 (mf WA 1229).

19 Kemiön syntyneiden luettelo 1695-1753 s. 45 (mf JK 609); Aminoff- Winberg 1995, s. 164; SVAR, Alfta församlings husförhörslängd 1718-1748 (mikrokorteilla).

20 VA, Teiskon historiakirjajäljennökset, vihittyjen luettelo; Arajärvi 1954, s. 488; SAY Teisko 1695-1714 s. 7.

21 Oriveden syntyneiden luettelo 1695-1763 (mf TK 153); Jorma Vallinkoski, Turun akatemian ylioppilaat 1640-1722/1723, Helsingin Yliopiston kirjaston monistesarja I. Helsinki 1969; Yrjö Raevuori, Tamperelaisia sukuja s. 45-46 (liite I teokseen Tampereen kaupungin historia IV, Tampere 1935); Hernösands Stifts Herdaminne I. Uppsala 1923, s. 321; Göran Strömbeck, Länsmans- och klockare-Frestadierna (käsikirjoitus); VA Militaria 167b s. 441.

22 Teiskon syntyneiden luettelo 1708-16 (mf TK 192).

23 VA Ylä-Satakunnan tuomiokirja KOa46:686v-688; Oriveden syntyneiden luettelo 1695-1763 (mf TK 153).

24 Oriveden syntyneiden luettelo 1695-1763 (mf TK 153); J.V. Vallinheimo, Seurakunta. Längelmäveden seudun historia II, Oriveden historia II. Hämeenlinna 1954, s. 78 ja 81.

25 VA Ylä-Satakunnan tuomiokirja KOa34:237v-239 ja 572-573; Arajärvi 1954, s. 261 ja 296-297; VA 7467:3545; VA 7471:681; VA Messukylän historiakirjat, haudattujen luettelo 1749.

26 Raevuori 1935 s. 46; Messukylän rippikirja 1762-67 s. 50 (mf TK 646) ja SAY Messukylä 1740-69. Rippikirjan ja SAY:n vertailu osoittaa rippikirjassa mainitun Sarvannan rengin Gustaf Pehrssonin Petter Frestadiuksen pojaksi. VA Messukylän historiakirjat, haudattujen luettelo 1751.

27 Oriveden syntyneiden luettelo 1695-1763 (mf TK 153); SAY Orivesi 1720-39 s. 20; Tampereen kaupunginarkisto, Jalmari Finnen kokoelma VI:12/Frestadius.

28 VA, Kangasalan historiakirjajäljennökset; VA Militaria 167b:494-495; KrA, Generalmönsterrullor. Porin rykmentin pääkatselmusrulla 1733 s. 390 (mf WA 1211); Kaarlo Wirilander, Suomen armeijan upseeristo ja aliupseeristo 1718-1810. Helsinki 1953, s. 44-45.

29 SAY Kangasala 1720-39 ja 1740-59 s. 11; VA, Kangasalan historiakirjajäljennökset, kuolleiden luettelo. (Sarkkila on siirretty Kangasalasta Oriveen.)

30 Kangasalan syntyneiden luettelo 1721-79 (mf TK 60).

31 Gerald Enckell, Enckell. Släktbok Ny följd III:2-3. Ekenäs 1986, s. 306; Kircko-Laki ja Ordningi 1686. Näköispainos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toim. 444. Juva 1986, s. 19.

32 Kangasalan syntyneiden luettelo 1721-79 (mf TK 60).

33 Wirilander 1953, s. 45; VA, Kuhmalahden historiakirjajäljennökset, kuolleiden luettelo.

34 VA, Kuhmalahden historiakirjajäljennökset, vihittyjen luettelo; Kuhmalahden syntyneiden luettelo 1729-66 (mf TK 145); Yrjö-Kustaa Kuuliala, Seurakunta. Liisa Poppius, Talot ja isännät. Längelmäveden seudun historia II, Sahalahden historia II. Hämeenlinna 1954, s. 89-90 ja 128. (Haapasaaren kylä on siirretty Kuhmalahdesta Sahalahteen.) VA Jalmari Finnen kokoelma, henkilökortisto Kangasala I; Tuomo Koukkula, Pälkäneen historia 1500-luvulta 1860-luvulle. Vammala 1972, s. 258; Pälkäneen syntyneiden luettelo 1730-55 s. 42, 51v ja 64v (mf TK 43).

35 Pälkäneen syntyneiden luettelo 1730-55 s. 42 ja 48 (mf TK 43).

36 Pälkäneen rippikirja 1736-43 f. 39 (mf TK 36); Kuhmalahden rippikirjat 1735-42 ja 1744-51 (mf TK 141); Kuhmalahden syntyneiden luettelo 1727-66 (mf TK 145); Gustaf Elgenstierna, Den svenska adelns ättartavlor VI. Stockholm 1931, s. 99.

37 Kangasalan rippikirjat 1739-46 ja 1755-60 (mf TK 52); Eino Jutikkala, Lahjoitusmaat ja kartanot. Liisa Poppius, Talot ja isännät. Längelmäveden seudun historia II, Kangasalan historia II. Hämeenlinna 1954, s. 69, 106, 259 ja 293; VA Kangasalan historiakirjajäljennökset, kuolleiden luettelo.

38 Kangasalan rippikirja 1739-46 (mf TK 52); VA Kangasalan historiakirjajäljennökset, kuolleiden luettelo.

39 Wirilander 1974, s. 57-58; Aminoff-Winberg 1990 s. 74-80 ja 84-85; Nallinmaa-Luoto 1990, s. 43-44; Pentti Virrankoski, Anders Chydenius. Juva 1986, s. 45-46 ja 170-171.

Artikkeli on suojattu ja laajennettu teoksessa Niin tuli sota maahan! vuonna 1995 julkaistusta artikkelista Baltiansaksalainen pakolaisperhe Suomen maaseudulla. Turun Historiallinen Arkisto 49, Turku 1995. □